

משרד החינוך

המחוז החרדי

תכנית הלימודים בגיאוגרפיה לכיתה ו'

ערכה: נתנאלה לב

מדריכה מחוזית למולדת וגאוגרפיה

ארץ ישראל

תכנית הלימודים לכתה ו' עוסקת בנושאים מרכזיים בגאוגרפיה של ארץ ישראל: מיקומה של ישראל במרחב, מאפיינים גאוגרפיים של ישראל, 4 אזורים הראשיים והכרות עם ירושלים.

מטרות העל של התוכנית:

1. חיזוק האהבה והקשר לארץ ישראל – הארץ שניתנה לנו מאת הבורא.
2. חיזוק מצוות ישוב א"י והכמיהה לארץ לאורך שנות הגלות.
3. חיזוק הידיעה שהשייכות של ארץ ישראל- הארץ המובטחת לעם היהודי והקיום של היהודים בה, בתנאי שישמרו תורה ויקיימו את מצוותיה.
4. חיזוק תחושת ההשתייכות של התלמידים לעם ישראל ולתורת ישראל.
5. הכרת הארץ במטרה להגביר את חיבתה.

פרוט התוכנית על פי פרקים

1. מבוא

מטרות:

התלמידים:

- ידעו למקם את ישראל במפת העולם, במפת הים התיכון ובמפת המזרח התיכון
- יבחינו בין סוגי גבולות : גבול טבעי, גבול מדיני, גבולות בין אזורים.
- יכירו את המושג "תבחין".

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
מבוא	- חיבור לתכנית כיתה ה' – ממפת העולם, אזור הים התיכון וארצות המזרח התיכון לארץ ישראל - ארץ ישראל – הארץ המובחרת. קדושת הארץ, שבחה ומעלותיה. הקשר של עם ישראל, התורה וארץ ישראל. - אמר הקב"ה למשה: "הארץ חביבה עלי וישראל חביבים עלי- אכניס את ישראל שהם חביבים עלי לארץ שחביבה עלי" (במ"ר כ"ג) - אמר ר' יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצווה ראשונה שניצטוו ישראל. ומה טעם פתח בבראשית? משום "כוח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים" שאם יאמרו אומות העולם לישראל: ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים: כל הארץ ומלואה של הקב"ה, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה לכם וברצונו נטלה מכם ונתנה לנו..." (רש"י בראשית א' א') - מיקומה של ישראל וגבולותיה "ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם.		הבטחת הארץ (בראשית י"ב ז') קבוץ גלויות מצוות יישוב הארץ הכיסופים לא"י גבול, קנה מידה מפה פיזית מפה מדינית תבחין	- פתיחה לנושא הלימוד – חיבור בין מיומנויות כיתה ה' ומושגי מרחב שנרכשו בכיתה ה' לתוכנית הנוכחית. - רצוי לפתוח בפעילות חווייתית

			ירושלים באמצעותה של ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים..” (תנחומא, קדושים)	
--	--	--	---	--

2. ארץ ישראל ואזוריה הראשיים

**מטרות
התלמידים:**

- יבינו מהם תבחינים לאזור. ידעו לבצע חלוקות אזוריות שונות על פי תבחינים שונים.
- יכירו את המבנה הפיזי של ארץ ישראל.
- יזהו את רצועות האורך של ישראל – מישור החוף, שדרת ההר, בקע ים המלח והעמקים.
- יזהו את הקשר בין מושגי אקלים בסיסיים לבין חלוקת ישראל לאזורי אקלים.
- יכירו את מקורות המים של ישראל ויבינו כיצד תפוצתם מאפשרת חלוקת הארץ לאזורי מזרע ושימון/אזורים שבהם יש מים זמינים/אזורים שבהם המים במחסור.
- יסיקו לגבי הקשר בין תבחינים פיזיים לבין הדגם היישובי וצפיפות אוכלוסייה.
- יכירו מושגי יסוד בכלכלת ישראל – תחבורה, חקלאות, תעשייה, תיירות.
- יבינו את הקשר בין הדגם היישובי וצפיפות האוכלוסייה לבין מיקום תשתיות ענפי הכלכלה העיקריים.
- יכירו את חלוקת הארץ לאזורי משנה וידעו למקם אותם על המפה.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחיבה	מושגים	הערות והמלצות
תבחינים לחלוקת הארץ לאזורים – פתיח	- אזור וגבול – מהות המושגים - דרכים שונות לחלוקת הארץ לאזורי משנה	- זיהוי ומיון של סוגי תבחינים - השוואה, מיון, והסקת מסקנות לגבי דרכים שונות לחלוקת הארץ - זיהוי מידע מסוגות שונות של טקסטים (תמונות, מפות, טבלאות ותרשימים) על מגוון	גבול, אזור, תבחינים פיזיים, תבחינים אנושיים	- על מנת להבין מהו תבחין לחלוקה וכיצד כל תבחין יביא לחלוקה אזורית שונה – מומלץ להתחיל מהמוכר והידוע. דוגמאות לפעילות פותחת – חלוקת בית הספר / שכונת המגורים על גבי תרשים לאזורים שונים על פי קריטריונים שונים

		הנופים הטבעיים והקשרים ביניהם.		
חלוקה על פי תבליט שטחה של ארץ ישראל הוא קטן מאוד, ואף על פי כן קיימים בו נופים רבגוניים ביותר. שפלה, רמות, הרים, גבעות, עמקים ובקעות.. ומכיוון שארצנו התברכה בנופים שונים רבים, מצויים בה סוגי צמחים ובעלי חיים רבים. ולמה נקראה תבל ? שהיא מתובלת בכל, שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו, ויש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום, שנאמר: "ארץ...לא תחסר כל בה" השתנות מימד הגובה במפת תבליט - מושגי יסוד של גובה ותבליט		התנסות : מפת תבליט, מימד הגובה. הכרות עם נקודות גובה משמעותיות בישראל (היכן הכי גבוה? היכן הכי נמוך?) למידה פעילה ושיתופית – הכנת מפת תבליט שימוש במיומנויות קריאת מפה : הוצאת נקודות גובה ממפת ישראל הפיזית (הר תבור, הכרמל, תל אביב, ירושלים, מצפה רמון, עיר המגורים של התלמיד)	תבליט מפת תבליט הר, רכס הרים רמה מישור, עמק	- עבודה עם מפת תבליט - יצירת מודל התבליט מחומרים שונים (פלסטלינה, קרטון ועוד) - מעקב עם האצבע לאורך חתכים שונים (חתך רוחב מהים לים המלח, לאורך שדרת ההר). - חילוץ נקודות גובה ממפת ישראל הפיזית לנקודות משמעותיות (חרמון, ירושלים, מצפה רמון, תל אביב..) - לכיתות מתקדמות (אופציונאלי) מאפייני הגובה וטווחי הגובה בכל רצועה – האם אחדים? שינוי לאורך הבקע מהחולה,

ירידה לכנרת, ירידה לים המלח ועלייה חזרה עד גובה פני הים במפרץ אילת - התמקדות בגבוה ביותר (החרמון) ובנמוך ביותר (ים המלח) (נקודות גובה כגובה מוחלט מעל פני הים). לציין שים המלח הנמוך ביותר מבחינה עולמית, החרמון הר בינוני (להשוות לפסגות גבוהות בעולם). מה ההפרש ביניהם (גובה יחסי) (סך משרע הגובה בישראל). גובה משתנה - כגון מפלס (הכנרת, השתנות שנתית, ים המלח ירידה מתמשכת – המקום הנמוך בעולם מתנמד והולך) - קריאת חתכי גובה שונים	גובה פני הים שדרת ההר בקע ים המלח מישור החוף משרע גובה גובה מוחלט וגובה יחסי חתך גובה	- הכרות עם ייצוגי מידע שונים של גובה : נקודות גובה, מפה פיזית מפת תבליט, גרף גבהים - הבחנה בקיומן של שלוש רצועות האורך בתבליט וחלוקתן המשנית. - פיתוח מיומנויות גאוגרפיות מרחביות : קריאת חתך גובה יצירת חתך גובה - השוואה בין רצועות האורך השונות על פי מאפייני התבליט	- חלוקה לרצועות האורך : מישור החוף, שדרת ההר, בקע ים המלח - הכרות עם חתך גובה (חתכים מאפיינים)	רצועות האורך בישראל ומאפייני התבליט והנוף שלהן

האקלים באזורי ישראל	האוויר בארץ ישראל הוא אוויר מיוחד, ונאמר: "אווירא דארץ ישראל מחכים" (בבא בתרא קנ"ח) האקלים ומזג האוויר-השווה והשונה אזורי אקלים בישראל מאפייני אזורי האקלים הראשיים של ישראל – אקלים ים תיכוני/ אקלים צחיח למחצה (ערבתי) / אקלים מדברי צחיח	השוואה השוואת מאפייני אזורי האקלים הראשיים: טמפרטורה/משקעים/ צומח - יצירת קשרים בין התבחינים השונים (טמפרטורה, משקעים) - ניתוח והסקה: קריאת קלימוגרף וניתוחו - זיהוי דרכי מיון נוספות של ארץ ישראל (החלוקה לצפון/ מרכז/ דרום הארץ והחלוקה לאזורי אקלים - בחינת הקשר בין חלוקת הארץ על פי טמפרטורה לחלוקה על פי המשקעים - ייצוג המידע בדרכים מגוונות: מפות, גרפים, תרשימים.	מזג האוויר אקלים משקעים טמפרטורה- מעלות צלזיוס מצב העננים רוח לחות אזורי אקלים בישראל: אקלים ים תיכוני אקלים צחיח למחצה (ערבתי) אקלים מדברי צחיח קלימוגרף קרה/שרב טמפרטורת מקסימום ומינימום טמפרטורה ממוצעת לחודש החם והקר מפות טמפרטורה ומפות משקעים	מעקב אחרי תחזית מזג האוויר במשך כמה ימים והשוואת בין אזורי הארץ השונים-הצבת מד טמפרטורה בחצר בית הספר ורישום התנודה היומית
-----------------------------------	--	--	---	---

מקורות המים בישראל

"כי ה'... מביאך אל ארץ טובה ארץ
נחלי מים עיינות ותהומות יוצאים
בבקעה ובהר" (עקב ח', ז')

"והארץ אשר אתם עוברים שמה... ארץ
הרים ובקעות למטר השמים תשתה
מים" (עקב י"א, י"א)

-שימושי המים

-מחזור המים בטבע

-מים עיליים ומי תהום
-אקוות ראשיות בישראל

-

- ייצוג המידע בדרכים מגוונות :
מפות, גרפים, תרשימים.

מחזור המים
מים עיליים
נחל
מוצא הנחל
שפך הנחל
נחל איתן
נחל אכזב
נהר
קו פרשת המים
אגן היקוות
מי תהום
אקווה
אקוויקלוד
מעיין
באר

- המים בישראל ילמדו בהתייחסות אזורית.
יש לקשור בין מאפייני משק המים בישראל
לשונות בין אזורי הארץ

- מפת האקוות ומפעלי המים העיקריים של
ישראל

מערכת המים בישראל	- מערכת המים בישראל (הכרות כללית) : הכנרת והמוביל הארצי, מתקני התפלה, מים מושבים - צרכני המים בישראל - צריכה ביתית, חקלאות תעשייה - השפעות האדם על מאזן המים ואיכות המים של הנחלים ואגני ההקוות הגדולים – הקשרים סביבתיים	- השוואה והסקה : הבנת הקשר בין מאפייני האקלים שנלמדו לזמינות המים באזורי הארץ השונים -ייצוג המידע בדרכים מגוונות : בעזרת טבלאות וגרפים (מים לצריכה ביתית, לחקלאות ולתעשייה) להכרות עם נתוני צריכת המים בישראל - פיתוח אחריות סביבתית והבנת השפעת האדם על מאזן המים / זמינות המים / ואיכות המים בישראל	הקו האדום העליון הקו האדום התחתון מוביל המים הארצי מים מותפלים מים שפירים מי קולחים מים מושבים

האוכלוסייה והיישובים -אוכלוסיית ישראל -תפרוסת האוכלוסייה -צורות היישוב במרחב של ישראל -ארבעת המטרופולינים בישראל : תל אביב – מישור החוף המרכזי ירושלים – שדרת ההר חיפה – הר הכרמל ומישור החוף הצפוני באר שבע - הנגב תפרוסת האזורים הכפריים בישראל אזורים מנהליים בישראל – דגם החלוקה למחוזות ולנפות – "צפון" (מחוז צפון ומחוז חיפה) "מרכז" (מחוז מרכז, מחוז ת"א ומחוז ירושלים), ו"דרום" (מחוז דרום).	-זיהוי רכיבים וקשרים בין מושגים גאוגרפיים – מספר תושבים, תפרוסת וצפיפות אוכלוסין - זיהוי רכיבים וקשרים בין תבחיני האזורים הראשיים לבין תפרוסת האזורים הכפריים (אפשר להבין מנסיון זה שנדרשת חלוקה לאזורי משנה כגון- גולן, עמקים, כנרות) - זיהוי רכיבים וקשרים בין אזורים כפריים ומיקומם ובין חקלאות כענף כלכלי - השוואה בין תבחינים שונים לאזורי "צפון" "מרכז" "דרום" -הסקת מסקנות : דרכים שונות ומגוונות לחלוקת ארץ ישראל	אוכלוסייה ישוב עירוני ישוב כפרי צפיפות אוכלוסייה מטרופולין מחוזות נפות	- החלוקה לאזורים בישראל על פי דגם כלכלי –יישובי יכולה להתבצע בדרכים שונות : - על פי החלוקה לאזורים צפופי אוכלוסייה ודלילי אוכלוסייה - על פי חלוקה לאזורים עירוניים ואזורים כפריים - חלוקה על פי אזורים מנהליים בישראל - על פי אזורי גלעין ושוליים
--	--	--	--

ענפי הכלכלה	-הכרות עם ענפי הכלכלה העיקריים : חקלאות, תעשייה ומסחר, תיירות, תחבורה ושירותים. -גלעין (ליבה) ופריפריה (שוליים) – מאפיינים יישוביים וכלכליים.		חקלאות שטחים מעובדים תעשייה יבוא ויצוא תעשייה מסורתית תעשייה עתירת ידע חומרי גלם מסחר תיירות תיירות פנים תיירות חוץ תחבורה שירותים גלעין ופריפריה	מיקוד במונחים "ליבה" ו"פריפריה". ליבה כמרכז כובד הן של כמות אוכלוסייה, צפיפות אוכלוסייה, מרכז עסקים ארצי ובין-לאומי, פריפריה על פי מרחק מהליבה, כיצד מעגלים הולכים ומתרחקים משתנים במאפייניהם
אזורי משנה בישראל	-חלוקה ל-4 אזורי משנה על פי מאפיינים עיקריים : מישור החוף, הנגב, רצועת ההר ובקע ים המלח. -קשרי הגומלין בין האדם לסביבה באזורים האלה. - סוגיות מרכזיות שהאדם מתמודד עמן בכל אחד מהאזורים.	- מיזוג – הבנת הקשר בין תבחינים לבין התווית גבולות בין אזורים.		- כל אחת משיטות החלוקה ניתנת לחלוקת משנה מפורטת. הדגש בשיעור זה יהיה על חלוקת משנה של יחידות התבליט הראשיות (רצועות האורך), תוך הבנה שבעת החלוקה נוספים גם תבחינים נוספים (אקלים, כלכלה ועוד). - מומלץ להשתמש במשחקים שונים למיקום אינטראקטיבי של אזורים ומקומות.

3. **ירושלים מרכז העם היהודי**
 פרק זה מאפשר לימוד על העיר ירושלים בירת ישראל בשונה מחקר אזור. השינוי מאפשר הדגמת לימוד ממוקד ומעמיק וירידה לפרטים.

מטרות :
התלמידים:

- יכירו בערכה של ירושלים כעיר הקודש וידעו כי היא משמשת כעיר בירה של ישראל.
- יבינו את מיקומה הגיאוגרפי של ירושלים, יתרונותיו ומגבלותיו
- יבינו את ייחודה ואת חשיבותה של ירושלים בתולדות עם ישראל בעבר ובהווה.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
גורמי המיקום של ירושלים	• סיבות פיזיות - תבליט ונוף, מעיינות • סיבות היסטוריות – מקום המקדש, מצב שלטוני ותפרוסת האוכלוסייה והשבטים	- הבנת הקשר המרחבי בין גורמים שונים : גורמים פיזיים לאיתורה של ירושלים - הבנת הקשר בין אירועים היסטוריים לבין מאפיינים פיזיים בהקשר של גורמי מיקום לירושלים	דרך ההר	- שימוש במושגי יסוד ובתבחינים שנלמדו ביחידות הקודמות - מומלץ לשלב את הנושא עם תוכניות הלימוד במקצועות השונים - תנ"ך, יהדות, מוזיקה (שירי ירושלים), היסטוריה, ספרות (קטעי קריאה)
ציוני דרך מרכזיים להתפתחותה של ירושלים	• מהעיר היבוסית לעיר דוד • ירושלים בימי שלמה המלך – בניית בית המקדש הראשון חורבן העיר והמקדש, גלות בבל • ימי בית שני וחורבן הבית • העיר העתיקה • היציאה מהחומות- ירושלים החדשה • תקופת המנדט בריטי	- מיון המידע: שיוך אירועים לציר הזמן - הפקת מידע באמצעות מפות המתארות תקופות היסטוריות שונות בירושלים והשוואת מבנה העיר בתקופות שונות (מיקום, גודל, רובעים, שכונות, מבנים מרכזיים וכדומה)	הגיחון, בריכת השילוח מקדש שלמה נבוכדנאצר גלות בבל בית שני המרד הגדול המנדט הבריטי מלחמת העצמאות דרך בורמה שיירות לירושלים	- מומלץ לציין באופן גרפי וברור את ציר הזמן המלא של תולדות ירושלים - ועליו להתמקד באירועים מרכזיים.

	• מלחמת השחרור והמצור על ירושלים • מקום המדינה – ירושלים המחולקת • מלחמת ששת הימים ואיחוד ירושלים • ירושלים המאוחדת		מלחמת ששת הימים	
קדושתה של ירושלים	• ירושלים עיר הקודש – מצוות הכרוכות בירושלים (אסור הלנת המת בירושלים עקב קדושתה ומצוות הקבורה באותו היום)	- סיבות ערכיות לקדושתה של ירושלים - ייצוג המידע בדרכים מגוונות ומקורות מידע מגוונים (למשל מדרשי חז"ל, מפות עתיקות של ירושלים)	אבן השתייה	- מדרשי חז"ל ואגדה למרכזיותה של ירושלים מומלץ להראות את מרכזיותה של ירושלים במפות עתיקות (למשל מפות ימי הביניים)
תפקידיה של ירושלים כבירת ישראל	גופים וגורמים בינלאומיים הממוקמים בירושלים	השוואה – מה בין עיר לעיר בירה		